

[Промова Сталіна на засіданні Політбюро 19 серпня 1939р.]

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 3. – Харків: Майдан, 2001. – С. 76-80.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4-87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

[ПРОМОВА СТАЛІНА НА ЗАСІДАННІ ПОЛІТБЮРО 19 СЕРПНЯ 1939 Р.]

«Мир чи війна? Це запитання увійшло до критичної фази. Його вирішення цілковито залежить від позиції, яку займе Радянський Союз. Ми цілковито переконані, що в разі, якщо ми укладемо угоду про союз з Францією та Великобританією, Німеччина буде змушена відступити від Польщі та шукати *modus vivendi* із західними державами. Таким чином, можна буде уникнути війни, і тоді подальший розвиток подій набуде небезпечного для нас характеру.

З іншого боку, якщо ми прийнемо відому вам пропозицію Німеччини підписати з нею пакт про ненапад, Німеччина, безперечно, нападе на Польщу, і тоді вступ Англії та Франції в цю війну стане неминучим.

За таких обставин у нас буде чимало шансів залишитися осторонь від конфлікту і в такому сприятливому становищі дочекатися своєї черги. Це саме те, що відповідає нашим інтересам.

Таким чином, наш вибір зрозумілий: ми повинні прийняти німецьку пропозицію та відіслати англо-французькі делегації додому з ввічливою відмовою.

Неважко передбачити перевагу, яку ми могли б у такий спосіб одержати. Для нас є очевидним, що Польща буде знищена навіть раніше, ніж Англія та Франція встигнуть прийти їй на допомогу. У такому разі Німеччина відступить нам частину Польщі до околиць Варшави включно з українською Галичиною.

Німеччина залишає нам повну свободу дій в трьох прибалтійських державах. Вона не буде заперечувати проти повернення Росії Бессарабії. Вона готова погодитися з переходом Румунії, Болгарії та Угорщини в сферу нашого впливу.

Залишається питання про Югославію; вирішення його залежить від позиції, яку займе Італія. Якщо Італія залишиться з Німеччиною, остання буде наполягати, щоб Югославія увійшла до сфери її впливу, завдяки чому Німеччина здобуде вихід до Адріатичного моря. Але якщо Італія не піде за Німеччиною, то остання дістане вихід до Адріатичного моря за рахунок Італії; в такому разі Югославія потрапить до нашої сфери впливу.

Усе це – якщо Німеччина здобуде перемогу у війні.

Проте ми повинні враховувати можливості, що виникнуть у результаті як перемоги, так і провалу Німеччини. Розглянемо можливість поразки німців. Англія та Франція матимуть достатньо сил, щоб захопити Берлін і зруйнувати Німеччину, і ми не зможемо надати їй ефективну допомогу. У такому разі наша мета полягатиме в тому, щоб Німеччина могла вести війну якомога довше, поки Англія та Франція не будуть виснажені настільки, що виявляться не в стані розгромити Німеччину. З цієї точки зору наша позиція: зберігаючи нейтралітет, допомогти Німеччині матеріально поставками сировини і продовольчих товарів; само по собі зрозуміло, що наша допомога не повинна перевищувати певних лімітів, щоб не підірвати власне економічне становище і не ослабити потужність нашої армії.

У той же час, ми повинні, загалом, вести активну комуністичну пропаганду, зокрема, в англо-французькому блоці і особливо у Франції. Ми повинні бути готовими до того, що в цій країні під час війни наша партія буде змушена перейти в підпілля. Ми знаємо, що така діяльність вимагає великих грошей, але маємо без вагань бути готовими до такої жертви. Якщо підготовка роботи буде проведена, як слід, безпека Німеччини буде забезпеченою і зможе посприяти радянзації Франції.

Тепер розглянемо іншу можливість — перемогу німців.

Деякі висловлюють думку, що вірогідність цього стала б для нас найбільшою небезпекою. У цьому твердженні є доля істини, але було б помилкою вважати, що така небезпека є настільки близькою та великою, як це дехто собі уявляє.

Якщо Німеччина переможе, вона вийде з війни надто стомленою, щоб розв'язати проти нас війну протягом найближчого десятиріччя. Її головною турботою буде стежити за переможеними Англією та Францією, щоб не допустити їхнього відновлення.

З іншого боку, переможна Німеччина здобуде великі колонії; їхня експлуатація та пристосування до німецьких потреб цілком поглинуть Німеччину протягом багатьох десятиріч.

Зрозуміло, що Німеччина буде надто заклопотаною іншими країнами, щоб виступити проти нас.

«Товариші, — закінчив Сталін, — я виклав перед вами свої пропозиції. Я повторюю вам, що в наших інтересах, щоб між Рейхом і англо-французьким блоком розгорілася війна. Головне для нас, щоб ця війна тривала якомога довше, щоб обидві сторони були виснажені. Саме з цієї причини ми повинні прийняти пакт, запропонований Німеччиною і

працювати над тим, щоб війна, розпочавшись одного разу, тривала якнайдовше. Разом з тим, ми повинні інтенсифікувати економічну роботу в країнах, які воюють, щоб бути належним чином підготовленими до моменту завершення війни».

КОМЕНТАР

Наш коментар цього документа базується на працях німецьких дослідників Б. Бонвеча і Е. Єккеля, яким притаманна висока вимогливість до наукової критики історичних джерел взагалі, і до наведеного документа зокрема. Ця так звана промова Сталіна має виняткове значення у концепціях В. Суворова та інших adeptів превентивної війни. Мова йде про те, що нібито саме 19 серпня 1939 р. на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) Сталін виголосив промову, де обґрунтував позицію нацькування імперіалістичних держав, свідомого підштовхування Німеччини до розв'язування світової війни, сподіваючись зайняти в ній спочатку позицію третього стороннього, а потім в слушний час нав'язати свою волю Європі.

Проте зміст промови тривалий час не використовували на Заході через сумнівність наявних її копій та ґрунтовну критику з боку німецького дослідника Еберхарда Єккеля. В. Суворов у притаманній йому манері відкинув сумніви та надав зазначеній промові ключову роль, хоча автентичного змісту її не мав. І ось, нарешті, російська дослідниця Тетяна Бушуева знайшла у колишньому «Особливому архіві» (нині центр зберігання історико-документальних колекцій) серед трофейних документів «стенограму» виступу Сталіна 19 серпня 1939 р. французькою мовою. Документ був опублікований у журналі «Новый мир»¹, причому не враховувалася можливість фальсифікації. Промова стала сенсацією, у 1995 р. була перевидана Російським державним гуманітарним університетом як автентична², а через рік знову тим же гуманітарним університетом в серії «Россия – XX век»³. І хоча в останньому випадку наводилася характеристика джерела, згадувався навіть його критичний аналіз з боку Е. Єккеля, проте загальне ставлення до документа було як до автентичного. До того ж автори заявили, що вони, на жаль, не мають можливості порівняти знайдений Бушуевою французький варіант із відомими раніше через їх відсутність. Взагалі особливих сумнівів в автентичності документу в авторів не було, і вони надалі без застережень використовували його. Отже, цей документ ставав незаперечним археографічним фактом і використо-

вувався у багатьох виданнях.

За таких умов враження холодного душу на гарячі голови викликали публікації Б.Бонвеча. Він нагадав, що вперше повідомлення про сталінську промову було розповсюджено ще восени 1939 р. французьким агентством Гавас (попередник Франс-прес). Воно було спростовано Сталіним 30 листопада 1939 р. в газеті «Правда». У 1958 р. справжність цього документа піддав обґрунтованому сумніву німецький дослідник Е.Єккель⁴. Крім того, Б.Бонвеч наводить деякі міркування, які стали відомі після публікації Е.Єккеля, і які не може ігнорувати сучасний дослідник⁵.

Зі свого боку ми хотіли б запропонувати читачеві французький варіант та переклад українською мовою так званої промови Сталіна у її, так би мовити, первісному вигляді. Цей текст наведений у статті Е.Єккеля та запозичений із Женевського журналу «Revue de droit international» (№3, 1939)⁵. Сучасний читач зможе самостійно порівняти зроблений нами переклад та російську версію Бушуєвої⁶. Але при цьому слід мати на увазі деякі нюанси. По-перше, наш переклад, умовно кажучи варіанту Е.Єккеля, зроблений досить-таки вільно, без будь-якого його «підтягування» під переклад Бушуєвої, а отже, природними виглядають деякі стилістичні розбіжності між варіантами. По-друге, вже учаси Е.Єккеля стали відомі принаймні 4 різних варіанти промови Сталіна 19 серпня 1939 р. Причому коротка її редакція припадає на перший документ, опублікований восени 1939 р. у журналі «Revue de droit international». Ще три варіанти були опубліковані у 1941 р. (Journal de Geneve, 12 Juli 1941), у 1942 р. (A.de La Pradelle, Le Marxisme Tentaculaire. La Formation, la Tactique et l'Aktion de la Diplomatie Sovietique 1920-1940. Issoudun 1942) та 1944 році (Revue universelle, August 1944), причому кожний раз у тексті додавалися окремі речення, а то й абзаци. Важливо, що авторство усіх їх (дав пугівку у життя) брав на себе кореспондент Гавас-прес «Journal de Geneve» Генрі Руффін. Але чому кожного разу він наводив дещо різні версії промови Сталіна, так і залишилося нез'ясованим. Крім того, у різні часи він розповідав щонайменше дві версії здобуття сенсаційного матеріалу, що збуджувало сумніви у справжності сталінської промови. Все це і обумовило загальний висновок Е.Єккеля: «Усього цього достатньо, щоб так звану промову Сталіна виключити із наукової літератури як таку, що можливо і не повністю визнана недійсною, але найвищою мірою сумнівною»⁷.

Отже, рано, на наш погляд, бити у литаври з приводу знайденої

Т.Бушуєвою буцімто промови Сталіна 19 серпня 1939 р. Проведені розшуки переконали нас у тому, що вона являє собою давно відому на Заході і розкритиковану німецькими вченими навіть не 1939 р., а ще пізнішу версію. Чи можуть дослідники конструювати наукові хмарочоси на такому непевному фундаменті?

ЛІТЕРАТУРА:

1. Новый мир.-1994.-№12.-С.232-233.
2. Война 1939-1945: два подхода.-М.,1995.
3. Другая война.1939-1945.-М.,1996.-С.73-75.
4. Jäckel Eberhard. Über eine angebliche Rede Stalins vom 19 August 1939. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte,- 6(1958).-S.580-589.
5. Там же.
6. Новый мир.-1994.-№12.-С.232-233.
7. Jäckel Eberhard.-S.587.

А.В. Скоробогатов

ДОДАТОК 2

О ЛЖИВОМ СООБЩЕНИИ АГЕНТСТВА ГАВАС

Редактор «Правды» обратился к тов. Сталину с вопросом: как относится т. Сталин к сообщению агентства Гавас о «речи Сталина», якобы произнесенной им «в Политбюро 19 августа», где проводилась якобы мысль о том, что «война должна продолжаться как можно дольше, чтобы истощить воюющие стороны».

Тов. Сталин прислал следующий ответ:

«Это сообщение агентства Гавас, как и многие другие его сообщения, представляет вранье. Я, конечно, не могу знать, в каком именно кафе-шантане сфабриковано это вранье. Но как бы ни ввали господи из агентства Гавас, они не могут отрицать того, что:

а) не Германия напала на Францию и Англию, а Франция и Англия напали на Германию, взяв на себя ответственность за нынешнюю войну;

б) после открытия военных действий Германия обратилась к Франции и Англии с мирными предложениями, а Советский Союз открыто